

Liiketoiminta voi palvella sosiaalista hyvinvointia

SOTE-uudistus on pitkään ollut esillä poliittisessa keskustelussa nostattaen voimakkaita näkemyksiä ja tunteita. Keskustellessamme terveyden ja hyvän elämän turvaamisesta liikumme suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan perusteissa. Erityisen huolen kohteena on ikääntyvä väestömme sekä SOTE-järjestelmän kyky ja resurssit turvata riittävät ja tarkoituksenmukaiset palvelut turvallisen ja hyvän ikääntymisen mahdollistamiseksi. Viimeksi huoli ikääntyneiden hoidosta nousi konkreettisesti esille hallituksen rakennepaketin yhteydessä, kun hallitus säästöpainneissaan pyrkii siirtämään hoidon painopistettä laitoshoidosta kotiin. Aiheellisesti ihmetellään, tulevatko vanhukset hoidetuiksi lainkaan.

Julkinen tai yksityinen sektori eivät kumpikaan ole riittävän aktiivisesti kehittäneet toimintaansa tai sopeuttaneet palveluitaan ikääntyneiden tarpeiden ja mieltymysten mukaisesti. Väestön ikääntymisestä, ikääntyneiden palvelujärjestelmästä ja vanhustenhoidosta kerrotaankin Suomessa synkkää tarinaa. Tarinan juoni junnaa paikoillaan ja valitusvirteen on liian helppo yhtyä: *”Järjestelmä on pielessä. Rahaa ei ole. Kaikkea on kokeiltu, mutta mikään ei kehity.”* Ikääntyvien palveluista puhuttaessa poliittinen populismi ja kauhukuvilla mässäily saavat suhteettomasti tilaa. Epätoivoinen kieli luo epätoivoista todellisuutta.

Olisiko nykyinen kurjuustarina käännettävissä toiveikkaammaksi ja peräti kannattavaksi liiketoiminnaksi? Liiketalouden ja lääketieteen näkökulmat yhdistävässä tutkimushankkeessamme olemme etsineet turvalliseen ja hyvään ikääntymiseen liittyviä liiketoimintamahdollisuuksia ja palveluita sekä keinoja niiden hyödyntämiseen ikääntyneiden arkea tukevalla tavalla. Olemme kuulleet ikääntyneitä ja heidän omaisiaan sekä alan yrittäjiä, työntekijöitä, johtajia, päättäjiä ja asiantuntijoita. Monet eivät usko, että julkinen järjestelmä yksin selviytyisi kasvavista ja muuttuvista palvelutarpeista. Tutkimuksemme osoittaa, että yrittäjyyden, kolmannen sektorin ja vapaaehtoistyön osuuden uskotaan kasvavan tulevaisuudessa. Vastaavasti julkisen sektorin suhteellinen merkitys palvelujärjestelmässä vähenisi.

Tutkimustuloksissamme korostuu tarve ikääntyvien yksilöllisyyden huomioimiseen hyvän ikääntymisen lähtökohdانا. Ikääntyviin liitetään herkästi stereotyyppisiä näkemyksiä sen sijaan, että heidät nähtäisiin heterogeenisena ryhmänä, joka tarvitsee yksilöllisesti räätälöityjä palveluita. Myös ikääntyneen yksilön vastuu omasta hyvinvoinnistaan ja mahdollisuus vaikuttaa siihen tulevat tutkimusaineistossamme toistuvasti esiin puhujan taustasta riippumatta. Esimerkiksi yhä hyväksyttävämpänä ja mahdollisena nähdään ajatus yksilöllisiin tarpeisiin vastaavien palveluiden ostamisesta omalla rahalla, mitä ikääntyneillä on yleisesti käytössään aiempaa enemmän. Esimerkiksi tuoreet VATTin tutkimustulokset osoittavat, että suuri ikäluokka on valmis vaihtamaan varallisuuttaan hoivaan, kunhan saatavilla on heidän tarpeidensa mukaisia palveluita. Toisaalta juuri nuorempien, aktiivista elämää elävien ikääntyneiden erilaistuneet tarpeet unohtuvat helposti keskustelun keskittyessä vanhusten hoivaan. Nämä ovat heikosti hyödynnettyjä mahdollisuuksia ikääntyneiden elämänlaadun lisäämisessä niin ikääntyneiden yksilöiden kuin liiketoiminnan näkökulmista tarkasteltuina.

Kuntien ulkoistaessa palveluitaan innovatiivisuus ei ole ollut päällimmäinen arvo, ei aina laatukaan. Teorian mukaan yrittäjyys merkitsee uudistumista ja totutun kyseenalaistamista. Hyvinvointialan yrittäjiltä odotetaankin uudenlaisia ratkaisuja ikääntyneiden elämänlaadun turvaamiseksi. Julkisen sektorin roolia korostava perinteinen näkökulma on kuitenkin omiaan estämään markkinoiden kehittymisen. Raskaan sääntelyn ja keskusjohtoisen kehittämisen sijaan näkisimme mielellämme enemmän paikallisia ruohonjuuritason kokeiluja, joissa rohkeasti ja ennakkoluulottomasti yhdistetään julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin voimavarat ikääntyneiden hyvinvoinnin edistämiseksi ikääntyneiden tarpeisiin perustuen. Toimivassa mallissa eri toimijat eivät sulje toisiaan pois, vaan täydentävät toisiaan.

Nykyään yrittäjyys SOTE-sektorilla on lähinnä kunnallisen tuotannon ulkoistamista tai tuotteiden ja palveluiden puolihuolimatonta ikädifferentia. Liiketaloudellisin periaattein toimivien yrittäjien asema ikääntyneiden palveluiden kehittämisessä ei ole kovin otollinen, sillä suomalaisessa yhteiskunnassa elää voimakas vastakkainasettelu sekä hyvinvointivaltion ja markkinatalouden että julkisen ja yksityisen toiminnan välillä. Sektoreiden toisiaan täydentäviä rooleja ja yhteisiä tavoitteita ei haluta nähdä. Esimerkiksi yksityisten palveluiden lisääminen ja yksilön vastuu omasta hyvinvoinnistaan ovat vielä monelle vieraita ajatuksia, jotka liian helposti leimataan yhteiskunnan välinpitämättömyydeksi ja vastuun pakoiluksi. Mustavalkoasetelma on ajattelutapana selkeä ja vaivaton, mutta toiminnan kehittämiseksi riittämätön. Varsinkin ikääntyneiden palveluihin kohdistuva yrittäjyys leimataan herkästi moraalisesti ja eettisesti arveluttavaksi toiminnaksi; elämää ja hyvinvointia ei tule rahalla arvottaa.

Tutkimuksessamme on ideoitu, kehitetty ja arvioitu innovaatiota muun muassa asumiseen, palvelukeskuksiin, sähköisiin palveluihin ja päätöksentekoon liittyen. Monenlaiset asiat nähdään tarpeellisina ikääntyvien elämänlaadun kehittämisessä. Vaikeampaa on arvioida, olisivatko ideat liiketoiminnallisesti kannattavia ja toteutettavissa. Vielä vaikeampaa on saada ideat toimimaan käytännössä ja löytää niille maksaja muualta kuin verovaroista. Kyse ei ole tuote- tai palveluinnovaatioiden puutteesta, vaan tarvitaan sosiaalista innovaatiota tuoda olemassa olevat konseptit markkinoille hyväksyttävällä tavalla.

Läpimurtoinnovaatioita ikääntyneiden palveluiden saralla ei liene realistista nopeasti odottaa. Kaivataan asennemuutosta ikääntymiskeskusteluun, jotta tunnistettaisiin ikääntymiseen liittyvät mahdollisuudet ja tehtäisiin tilaa uusien ratkaisujen kehittymiselle. Sosiaalinen yrittäjyys on yksi keino yhdistää toisiinsa yrittäjyyden resurssit ja missio yhteiskunnan muuttamisesta tilanteesta, jossa olemassa olevat instituutiot ja markkinat eivät ole onnistuneet tyydyttämään ikääntyneiden tarpeita. Sosiaalisessa yrittäjyydessä liiketoiminnan ensisijainen lähtökohta on toimia jonkin yhteiskunnallisen ongelman ratkaisemiseksi ja sosiaalista hyvinvointia edistäen. Suomalaisen sosiaali- ja terveydenhuollon muutoksessa, myös ikääntyneiden hoidossa, sosiaalinen yrittäjyys on hyödyntämätön mahdollisuus. Vaihtoehtoisia tarinoita ja innokkaita tarinankirjoittajia tarvitaan, jotta asiassa päästään eteenpäin.

Kirjoitus perustuu Turun yliopistossa käynnissä olevaan Tekesin rahoittamaan tutkimushankkeeseen *Turvallinen ikääntyminen*, jossa haetaan ikääntymiseen liittyviä innovaatioita ja systeemistä muutosta toimintatavoissa. Hanketta johtaa professori Jarna Heinonen. Tutkimusryhmän jäsenet: Hanna Laalo, Thomas Lemström, Marika Salminen ja Sari Vaapio.